

Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht

Oud-Utrecht

u

2006

79^e jaargang

De jaren van actie en verzet

Themanummer

Utrechts protest 1968 - 1982



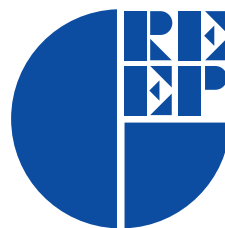
hart voor historie en cultureel erfgoed in de provincie Utrecht

voor utrechtboeken
stad en provincie



selexyz broese

hoofdvestiging: stadhuisbrug 5
3511 kp utrecht t 030 2335200
e info.broese@selexyz.nl
www.selexyz.nl



GREEP Schilders bv

- Restauratiewerken
- Onderhoud

Begijnkade 20
3512 VV Utrecht
Tel. 030-241 31 15
Mob. 06-24133494
Fax 030-666 14 41

WALTMANN. HISTORISCH GEZIEN EEN VAN DE EERSTEN.

Maar vooral ook degelijk, betrouwbaar, vakkundig, uiterst actief en meer dan 115 jaar volledig ingespeeld op onroerend goed in Utrecht en regio.



Eeuwig, en altijd actief in vastgoed

Maliesingel 18
Postbus 349
3500 AH Utrecht
Tel. 030 - 231 30 35
Fax 030 - 231 23 74
www.waltmann.nl
info@waltmann.nl



**Bouw Belegging
Restauratie Recreatie
Bemiddeling**



LAAN VAN VOLLENHOVE 2925 3706 AK ZEIST
POSTBUS 143 3700 AC ZEIST
TELEFOON 030 - 695 66 44



AANNEMINGSBEDRIJF
H.J. JURRIËNS BV

Utrecht*
Amsterdam
Groningen
Delft
Workum
Zeist

* hoofdvestiging Utrecht
Tel. 030 - 2412912
Fax 030 - 2413934
www.jurriens.nl
mail@jurriensbouw.nl



De jaren van actie en verzet

Op de golven van emancipatie en democratisering gingen vanaf eind jaren zestig burgers in de stad en - veel zeldzamer - de provincie Utrecht vele malen de straat op. Studenten, feministen, krakers, homo's en 'gewone' verontruste bewoners trokken in wisselende samenstelling ten strijde tegen de landelijke en plaatselijke overheid. Het verzet gold zowel maatschappelijke ongelijkheid, zedelijke bevoogding, aantasting van de vrijheid van meningsuiting, als sloop- en nieuwbouwplannen, wegeaanleg en andere infrastructurele ingrepen. Soms was Utrecht het decor van landelijke demonstraties zoals die tegen de Amerikaanse aanwezigheid in Vietnam (1968 en 1973) of de Dolle Mina-demonstratie tegen het Nederlandse abortusbeleid (1969).



Centraal in dit themanummer staan plaatselijke acties die een landelijke uitstraling bleken te hebben en die nog steeds in het geheugen gegrift staan. De strijd tegen de A27 door Amelisweerd (p.150) werd half gewonnen en half verloren. Hij vormde slechts het begin van een nog steeds bestaande worsteling om mobiele bereikbaarheid en leefbaarheid met elkaar te verzoenen. De acties tegen de 'chloor-trein' (p.145) hadden nog minder succes, maar zetten gevaarlijke transporten wel voorgoed op de politieke agenda. De oprichting van de politieke boekhandel de Rooie Rat (p.160) was symbool van het ontstaan van een alternatief, links circuit van eigen voorzieningen voor informatie, actie en vertier. 'De Rat' bestaat nog, maar heeft, net als de hele linkse beweging, wel een andere, minder radicale gedaante gekregen.

> Inhoud

	144	Van de bestuurstafel
Eelco Beukers	145	Opkomen voor een veilige stad Het Comité Stop de Chloortrein door Utrecht (1978-1981)
Hans Buijter	150	De strijd om een stadsbos 25 jaar na de slag bij Amelisweerd
R.P.M. Rhoen	156	Verzet tegen de restauratie van Slot Zeist
Joyce Pennings	157	Protest in beeld
Vijdan Yildirim	160	Geen actie zonder inspiratie en reflectie 35 jaar boekhandel de Rooie Rat
	165	Agenda en berichten



Drie maal drie is negen

P.A. BLOK, VOORZITTER

Mij dunkt dat over de juistheid van het opschrift weinig twijfel hoeft te bestaan. Toch heb ik het boven mijn laatste column geplaatst, omdat het de reden van mijn vertrek aangeeft. Onze vereniging was vroeger wijze mensen rijk. Gelukkig is dat nog steeds zo. Zij namen geruime tijd na de oprichting in de statuten de bepaling op dat leden van het bestuur na uiterlijk drie periodes van drie jaar moeten aftreden. En de wijze mensen van nu handhaven die bepaling. Terecht.

Maar het kinderversje, waaraan het opschrift is ontleend, gaat verder. De volgende regel luidt: 'Ieder zingt zijn eigen lied.' Ook die gedachte spreekt mij aan. Een ieder die lid is van een bestuur geeft een eigen invulling, zingt zijn eigen lied.

Bovendien versterken beide regels elkaar. De eerste zorgt ervoor dat bestuursleden niet te lang aan hun stoel blijven plakken. En de daardoor ontstane wisselingen hebben tot gevolg dat meer bestuursleden de gelegenheid krijgen hun eigen lied te zingen. Die verscheidenheid is zeer nuttig. De wat langer zittende bestuursleden lopen minder kans zelfvoldaan te worden en in te dutten. De nieuwkomers houden hen scherp. De verschillende invalshoeken en accenten zorgen voor meer uitgewogen besluiten.

Maar leiden die verschillende liederen niet tot een onwel-luidend geheel, een kakofonie? Dat zou kunnen, maar dat hoeft niet. Wanneer de bestuursleden bereid zijn het doel van de vereniging op de eerste plaats te zetten en goed naar elkaar te luisteren, ontstaat een harmonieus en fris geheel.

Wanneer ik terugzie op de afgelopen negen jaar stel ik vast dat het bestuur van Oud-Utrecht steeds een harmonieus geheel was, dat fris aankeek tegen de onderwerpen op en buiten de agenda. Bovendien verliepen de bestuursvergaderingen heel prettig en ontspannen. We hebben met elkaar veel plezier gehad en gelachen. En iedereen was steeds bereid zich voor de vereniging en elkaar in te zetten. Dat ik die betrokken en aardige medebestuurders heb mogen meemaken, heeft mij zeer goed gedaan. Reuze bedankt voor het goede samenspel, de samenzang.

Over mijn schouder terugkijkend schets ik een viertal ontwikkelingen.

De aandacht voor het waken over het cultureel erfgoed is verder ontwikkeld. Oud-Utrecht spreekt op gezette tijden met de wethouder en zijn medewerkers over onderwerpen die van beide zijden op de agenda worden gezet. Als speerpunt hebben we het Singelgebied gekozen en als onze leden het nodig vinden verdedigen we het cultureel erfgoed tot en met de Raad van State aan toe.

Het aantal leden, dat zich als vrijwilligers actief in de vereniging inzet is toegenomen. Het zijn er ruim 110. Zij zorgen ervoor dat aan hun medeleden veel activiteiten kunnen worden aangeboden. Dat is deels het gevolg van het invoeren van het clustersysteem, het in hapklare brokken verdelen van het werk. Dat systeem vraagt heel veel van het bestuurslid dat de commissies en clusters coördineert, maar Oud-Utrecht is er zeer bij gebaat. Vooral is deze actieve betrokkenheid echter te danken aan de om-

standigheid dat we een vereniging zijn met heel veel aardige actieve en betrokken leden.

Ook is het aantal leden dat aan de vele activiteiten deelneemt groter geworden. Het Historisch Café wordt gemiddeld door een kleine 50 leden bezocht. Velen gaan mee met de excursies. Sommige zijn al in korte tijd 'uitverkocht'. Door de, aanvankelijk toevallig ontstane, formule onze ledenvergaderingen steeds op een andere aantrekkelijke locatie te houden is het aantal leden op 80 tot 100 per vergadering komen te liggen. Bezoeken aan musea, die ingrijpend verbouwd zijn maar nog niet geopend, blijken een schot in de roos.

Met het ledental is het minder positief gesteld. Enkele jaren geleden hebben we de 2.000-grens overschreden, maar vrij kort daarna daalden we en reeds geruime tijd schommelen we rond de 1.950. Heel jammer dat we de 2.000 niet als ondergrens hebben kunnen vasthouden.

Afrondend heb ik Oud-Utrecht beleefd als een heel fijne vereniging van heel aardige mensen met betrokken vrijwilligers, die voor hun medeleden veel activiteiten organiseren.

Ik wens Oud-Utrecht tot in lengte van jaren alle goeds toe!

Opkomen voor een veilige stad

Het Comité Stop de Chloortrein door Utrecht (1978-1981)



Leden van het Comité SCU kalken de leus 'Weg met de giftrein' op de overgang van de Oosterspoorbaan met de Abstederdijk (eind maart 1979). Foto: Collectie Maria Smit

Twéeënhalf jaar lang voerde het Comité Stop de Chloortrein door Utrecht actie tegen railvervoer van chloor en andere gevaarlijke stoffen dwars door Utrechtse woonwijken. Het comité slaagde erin het thema op de agenda van de gemeentepolitiek te krijgen, maar kon aan de realiteit van die transporten weinig veranderen.

EELCO BEUKERS

Zaterdagmiddag 24 november 1979.¹ Op de kruising van de Oosterspoorbaan en de Burgemeester Reigerstraat verzamelt zich een groepje actievoerders. Het winkelend publiek - het is sinterklaastijd - ziet hen een spandoek ontrollen met de leus 'Stop de giftrein'. Terwijl de spoorwegovergang voor alle treinverkeer wordt afgesloten, zingt een vrouw met megafoon het lied *Zie ginds komt de giftrein*. Een speelgoedtreintje be-

gint rook te verspreiden. Na een half uur is de bezetting voorbij. Het *Komité Stop de Chloortrein door Utrecht* (Komité SCU) heeft het Utrechtse publiek op ludieke wijze geattendeerd op de onwenselijkheid van treintransporten met gevaarlijke stoffen door Utrechtse woonwijken. Vijfentwintig jaar later kunnen veel Utrechters zich het verzet tegen 'de chloortrein' nog herinneren. Het Utrechtse comité wist lokaal de politiek en landelijk de publiciteit te bereiken. Hoe is dit comité ontstaan, wat wilde het

en welke betekenis heeft het gehad voor de recente afschaffing van de chloortrein?

Trillingen en chloorgas

Toen het Comité SCU op 21 november 1978 werd opgericht, kende met name Oudwijk al een geschiedenis van protest. Dat was niet zozeer gericht tegen chloor, als wel tegen overlast van het goederenvervoer over de Oosterspoorbaan - vooral in de vorm van zware trillingen. De impact van dat vervoer werd nog vergroot doordat dit spoor (anders dan andere tracés door Utrecht) nooit was opgehoogd. De treinen reden op ooghoogte vlak langs de huizen en kruisten niet minder dan negen straten. Dat alles leidde tot een gevoel van onveiligheid en angst voor scheuren in de muren.



Spoorlijnen door Utrecht. De chloortransporten uit Delfzijl en Hengelo passeerden Utrecht in feite tweemaal. Vanuit Amersfoort reden de treinen naar het rangeerterrein Lunetten. Daar werd 'kop' gemaakt, dat wil zeggen dat de locomotief werd afgehaakt en dat er aan de andere kant van de trein een locomotief werd geplaatst. Die reed de ketelwagens weer naar het noorden om daar het spoor richting Rotterdam in te slaan. Het protest concentreerde zich op de Oosterspoorbaan, waar geen chloortreinen langskwamen, maar wel andere chemische transporten. Kaart: Bert Stamkot (map), Amsterdam.

De protesten in Oudwijk trokken de aandacht van de zogeheten 'Muurkrant-organisatie', het collectief dat de *Muurkrant* uitgaf. Deze progressieve krant op posterformaat was de luis in de pels van het Utrechtse gemeentebestuur. Eén van haar aandachtspunten was veiligheid in de stad. In dit kader was de Oosterspoorbaan interessant. Scheurvorming was één ding maar welk gevaar schuilde er in al die ketelwagens die de huizen rakelings passeerden? Nadat de redactie vergeefs had proberen uit te vinden welke stoffen er over dit tracé werden getransporteerd trok zij in no-

vember 1977 de conclusie dat het wel moest gaan om 'de beruchte chloor-trein' die bij ontsporing 'een dood spoor door de wijk die in de wind ligt' zou trekken. Deze conclusie was onjuist - de Oosterspoorbaan was zo'n beetje de enige spoorlijn door Utrecht waar geen chloortreinen reden - maar in de kern was het verzet begonnen.

Groeiende onrust

Ongerustheid over chloortransporten had op zichzelf eerder kunnen ontstaan. Het structurele chloorvervoer van Hengelo (en later Delfzijl) naar Rotterdam was al in 1949 op gang gekomen

en heeft Utrecht vermoedelijk altijd aangedaan. Dat deze transporten pas in 1977 begonnen op te vallen, heeft vooral te maken met een verandering in de publieke opinie.

Illustratief daarvoor is de nog lauwe reactie op een spoorwegongeluk in 1970. In de nacht voor Koninginnedag ontspoorde bij de Utrechtse Pelikaanstraat een goederentrein met twee (vrijwel lege) chloorketelwagens. Ze bleven heel en er waren geen gewonden, maar de ravage was enorm. De hulpdiensten en het Utrechtse publiek leken er luchtig mee om te gaan. Pas de volgende ochtend, bij het begin van de takelwerkzaamheden, werden enkele huizen ontruimd. Onder tussen kwamen vele Utrechters, onder wie de burgemeester, gezellig een kijkje nemen en marcheerden de muziekcorsen al toeterend langs - het was immers Koninginnedag.

Die onbezorgde houding was tien jaar later ondenkbaar. Het Nederlandse publiek was inmiddels geconfronteerd met een reeks spectaculaire ongelukken met gevaarlijke stoffen, zoals de ontploffing bij de DSM in Geleen (1975, 14 doden), de ontsporing van twee Amerikaanse chemietreinen (1978, 17 doden) en de ontploffing van een tankwagen in het Spaanse Los Alfaques (1978, 215 doden). Er waren natuurlijk al vaker ongelukken gebeurd, maar dit was een opvallende reeks in korte tijd. Bovendien was het land in de ban van het protest tegen kernenergie, waarbij de discussie al evenzeer draaide om de vraag of burgers genoeg moesten nemen met de mogelijkheid van een catastrofale ramp, ook al was de kans daarop



miniem. En ten slotte accepteerden burgers het 'gaat u maar rustig slapen, de overheid zorgt voor u' niet meer. De ontsporing van een (lege) chloortrein bij Tilburg (13 mei 1978) wekte dan ook veel meer beroering dan het vergelijkbare Utrechtse ongeluk in 1970.² Al vóór Tilburg hadden twee wakere PvdA-gemeenteraadsleden, Aad Burger en James van Lidth de Jeude, B&W vragen gesteld over chemische transporten door Utrecht. De reactie van het gemeentebestuur was een afhoudende: hoewel het geen idee had van wat er precies passeerde, vertrouwde het college volledig op bestaande rampenplannen. Voorlichting aan de bevolking vonden B&W 'weinig zinvol'. Ongetwijfeld prikkelde deze opstelling de Muurkrant-organisatie eind 1978 tot de oprichting van het Comité SCU.

Dubbele doelstelling

De doelstelling van het comité was minder helder dan de naam doet vermoeden. Aanvankelijk hadden de initiatiefnemers zich inderdaad willen concentreren op het stoppen van de chloor-

trein. Het simpelweg omleiden via een nieuw tracé buiten de stad was daarvoor geen oplossing: een chloorwolk kon over vele kilometers afstand dodelijk zijn. Chloortransport over zee was een beter idee.

Voor de bewoners van Oudwijk was dat echter geen oplossing. Zij wilden een eind aan alle goederentransporten langs hun deur. Daarom werd de doelstelling al tijdens de oprichtingsvergadering van het comité verbreed. Het kantte zich nu tegen *alle* 'giftreinen'. Daarbij werd onderscheid gemaakt tussen chloortransport - dat sowieso uit Utrecht moest verdwijnen - en alle overige transporten - waarvoor een nieuwe goederenspoorlijn moest worden aangelegd ten oosten van de stad. Het voordeel van deze invalshoek was dat er een breed front was gecreëerd, het nadeel dat het comité twee doelstellingen tegelijk had.

Vanaf de oprichting ontplooidde het Comité SCU een grote verscheidenheid aan activiteiten. De twintig tot dertig leden verzamelden informatie, maakten

op basis daarvan een uitvoerige informatiebrochure, schilderden leuzen bij spoorwegovergangen, verkochten affiches, informeerden de pers en bezetten dus eenmaal een spoorwegovergang - overigens naar aanleiding van een spectaculair treinongeluk met chloor bij het Canadese Mississauga (10 november 1979). Belangrijk was ook het bewerken van de gemeenteraad. Het comité wist het veiligheidsbeleid rond chemische transporten verschillende malen op de agenda te krijgen. Daarbij boekte het kleine succesjes. Zo moesten B&W erkennen dat het informeren van de burgerij wél belangrijk was. En ook kon het college niet volhouden dat het niet hoefde te weten welke gevaarlijke stoffen Utrecht passeerden.

Het inwinnen van dat soort informatie bleek echter lastig. NS kon alleen achteraf rapporteren en uitsluitend tegen betaling. Slechts in geval van een calamiteit kon NS direct (en gratis) vertellen welke stoffen een trein bevatte. Dit wekte bij actievoerders en raadsleden

Tijdens de bezetting van de spoorwegovergang bij de Burgemeester Reigerstraat (24 november 1979) zongen leden van het Comité Stop de Chloortrein door Utrecht het lied 'Zie ginds komt de giftrein' en lieten ze rook ontsnappen uit een speelgoedtreintje

Foto's Collectie Maria Smit

veel onbegrip en wantrouwen. Uiteindelijk besloot het college gegevens op te vragen over één week zodat het publiek, de raadsleden én de hulpdiensten een globaal idee kregen van de aard van de transporten door Utrecht. Volgens burgemeester Vonhoff was dit overigens 'vooral een psychologische zaak', een manier dus om het Comité SCU tevreden te stellen.

De motie-De Vos

Tevreden was het comité echter allesbehalve. De raad sprak zich namelijk niet principieel uit tegen gevaarlijke transporten door de stad. De actie van 24 november 1979 was mede bedoeld om de raad ertoe te bewegen dat alsnog te doen.

Tot op zekere hoogte lukte dat. Op 11 december namen de gemeenteraadsleden op voorstel van Barry de Vos (PvdA) een motie aan waarin zij vroegen om de ontwikkeling van plannen voor een goederenspoorlijn 'buiten de bebouwde kom'. De motie werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen - zelfs de VVD was voor. Dat kwam deels doordat burgemeester Vonhoff de angel eruit had gehaald: aanvankelijk luidde de motie dat de plannen ook moesten worden *uitgevoerd*. Maar het had er ook mee te maken dat de raadsleden wisten dat alles afhankelijk was van de bereidheid van de Nederlandse regering om het fenomenale bedrag van f 200 miljoen op tafel te leggen. De motie was dan ook tot op zekere hoogte symboolpolitiek. In de praktijk van het goederentransport veranderde helemaal niets.

Een maatje te klein

Achteraf gezien vormen de bezettingsactie en de daaropvolgende motie-De Vos het hoogtepunt uit de geschiedenis van het Comité SCU. Zeker: ook daarna heeft het comité zich nog geweerd, onder andere met de demonstratieve aanbieding van

De laatste chloortrein door Utrecht

In 1993 kwam ten zuiden van Amsterdam de 'Zuidtak' gereed. Dankzij deze nieuwe spoorlijn was het voor het eerst mogelijk om (zonder het centrum van Amsterdam aan te doen) in één keer door te rijden van Amersfoort naar Rotterdam. Tot dan toe had de chloortrein de kortste route genomen, via Utrecht. Dat kon echter niet in één keer: bij Lunetten moest hij van rijrichting (en locomotief) wisselen.

Omdat deze rangeerbeweging als minder veilig geldt dan gewoon doorrijden gaf NS de voorkeur aan de omweg via de Zuidtak. Dit tot groot ongenoegen van de bewoners van het Gooi en Amsterdam-Zuidoost: zij kregen nu de chloortrein voor hun deur. Hun protesten hadden evenwel geen effect: vanaf 23 mei 1993 rijden er geen chloortreinen meer door Utrecht.

een bankbiljet van f 200 miljoen aan het gemeentebestuur - een 'royaal gebaar' om verlegging van de Oosterspoorbaan mogelijk te maken. Ook ontstond enige ophef toen comitéleden meenden dat het gemeentebestuur de voor zoveel geld aangekochte weekcijfers van NS had laten manipuleren. Maar allens werd duidelijk dat het comité tegen zijn grenzen aanliep.

Deels was dat het gevolg van de dubbele doelstelling. *Chloortransport* was eigenlijk geen Utrechtse maar een landelijke zaak, waarover overheid, NS en bedrijfsleven al sinds 1969 aan het steggelen waren en die was verweven met complexe kwesties als de economische ontwikkeling van het noorden, de landelijke energiepolitiek, de werkgelegenheid in Twente en de concurrentiepositie van Akzo. Om dit probleem op te lossen had het comité zijn acties tot nationaal niveau moeten opschalen. Het Comité SCU wisselde weliswaar informatie uit met andere comités en nam zelfs deel aan een vanuit Rotterdam georganiseerde landelijke actiedag (16 mei 1981), maar dat leidde niet tot een organisatie die nationaal een vuist kon maken.

Daar komt wellicht ook door dat veel leden van het comité toch vooral geïnteresseerd leken in die andere doelstelling: de verlegging van de Ooster-

spoorbaan. Hier wreekte zich dat het comité er onvoldoende in slaagde aanhang te werven buiten Oudwijk en gedeeltelijk het karakter behield van een *not in my backyard*-club. Overigens was ook voor verlegging van de Oosterspoorbaan de lokale politiek een maatje te klein: Utrecht kon de benodigde f 200 miljoen onmogelijk zelf opbrengen.

Het einde van het comité

Kortom: de problematiek was, in de woorden van voorzitter Maria Smit, 'te groot'. Daar kwam nog eens bij dat het comité draaiende werd gehouden door een kleine kern. Maria Smit: 'Het lukte wel om mensen te informeren, maar om ze er echt bij te betrekken, zodat ze actief werden... nou joh, je bleef bellen en er achteraan gaan. Dat was gewoon heel veel werk.' Toen zij begin 1981 zwanger raakte en moest afhaken, was feitelijk niemand bereid de fakkel van haar over te nemen.

Ontmoedigend was ook dat de acties van het comité agressie opriepen. In november 1979 dreigde een anonieme beller het huis van Maria Smit in brand te steken. En een machinist van NS stuurde een kwaai brief, kennelijk uit vrees dat hij door de acties van het comité brodeloos zou worden.

Tijdens de landelijke actiedag op 16 mei 1981 leefde het Comité SCU nog eenmaal op. Met

bakfietsen die door middel van tentstokken en lakens tot ketelwagens waren omgetoverd, trokken de leden door de stad. Voor zover bekend was dat het laatste teken van leven.

Bewustwording

Nuchter bezien hebben de acties van het Comité SCU weinig meer opgeleverd dan wat gemeentelijke symboolpolitiek. Aan de motie-De Vos is nooit serieus uitvoering gegeven en de Utrechtse protesten hebben geen chloortrein minder doen rijden.

Wie op langere termijn kijkt, kan tot een ander oordeel komen. Het Comité SCU is erin geslaagd de Utrechtse bevolking en politiek te doordringen van het bestaan van zoiets als transporten van chloor en andere gevaarlijke stoffen. Met name via de *Volkskrant* en de VPRO-radio heeft het comité in die jaren ook landelijk aandacht gekregen. Samen met nieuwe golven van verontrusting in 1989, 1993 en 2000 heeft dit ertoe geleid dat 'de chloortrein' een vaste plek heeft gekregen in het collectieve bewustzijn.

Na de vuurwerkramp in Enschede (2000) belandde 'de chloortrein' definitief op de landelijke politieke agenda. Minister Jan Pronk en Akzo Nobel konden feitelijk weinig anders dan maatregelen overeenkomen om het chloorvervoer te beëindigen. In 2002 kwam een akkoord tot stand: Akzo Nobel beloofde de chloortransporten te beëindigen en werd voor de benodigde investeringen gecompenseerd voor (uiteindelijk) € 65 miljoen. Veel geld, vonden velen, maar Kamerbreed heerste opluchting. Aan de bewustwording die aan die opluchting ten grondslag ligt, heeft het Comité SCU zonder enige twijfel bijgedragen.

Eelco Beukers (1958) is historicus en verrichte in opdracht van Akzo Nobel onafhankelijk onderzoek naar de geschiedenis van chloortransport in Nederland.



De poster waarmee het Comité SCU de Utrechtse burgers attendeerde op het gevaar van chemische transporten door de stad
Collectie Ed Rinia

Noten

- 1 Dit artikel is gebaseerd op Eelco Beukers en Harry van den Tweel, *Onder druk wordt alles vloeibaar. Een geschiedenis van het chloortransport in Nederland* (Utrecht 2006) dat de geschiedenis van het Comité SCU in meer detail beschrijft. Ik dank Maria Smit en Ed Rinia voor hun medewerking aan mijn onderzoek naar de geschiedenis van het comité.
- 2 Het ernstigste ongeval met een chloortrein in Nederland vond plaats op 9 juni 1972 bij Borne. Een lege benzinetrein botste midden in de nacht op een stilstaande trein met twee volle chloorwagens. Er ontsnapte geen chloor maar een van de wagens was wel ingedeukt. Ook op dit ongeval is indertijd in de publieke opinie en de politiek nauwelijks gereageerd.

De strijd rond een stadsbos

25 jaar na de slag bij Amelisweerd



Charge van de ME in het bos, 24 september 1982.

In september 1982 vond in Amelisweerd een heftige veldslag plaats tussen actievoerders en met pantserwagens uitgeruste politie. Het was de dramatische climax van jarenlange acties en inspraakprocedures. In 1986 werd de A27 in gebruik genomen maar Amelisweerd bleef terecht hét symbool van de strijd rond wegeaanleg in ons land.¹

HANS BUITER

Rijkswaterstaat ontwierp Rijksweg 27 (Breda–Utrecht–Hilversum) in de late jaren dertig als onderdeel van het eerste Nederlandse autosnelwegenplan. RW27 moest de bestaande straatwegen vervangen door nieuwe verbindingen buiten de bebouwde kom om. De Bezetting en de krappe naoorlogse overheidsfinanciën zorgden voor jarenlange vertraging van de aanleg. Ter hoogte van Utrecht moest Rijkswaterstaat passen en meten. De Commissie van Overleg voor Wegen, waarin ook na-

tuurbeschermingsorganisaties vertegenwoordigd waren, pleitte voor een weg zo ver mogelijk van de stedelijke bebouwing. Rijkswaterstaat ontwierp daarop een tracé tussen de geplande universiteitwijk De Uithof en de renbaan Mereveld door, dat het 60 hectare grote bos Amelisweerd doormidden sneed.² De plannenmakers tilden daar niet zwaar aan. De Directie Wegen meldde in 1957: 'Het uitzicht over deze groenstrook zal door de hooggelegen weg en spoorweg worden bedorven. Dit bezwaar is minder ernstig aangezien de stedelijke bebouwing

van Utrecht toch oostwaarts zal opdringen.' Later verschoof de rijksdienst het tracé twee keer in westelijker richting op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en de gemeente Utrecht om de restanten van het Romeinse castellum Vechten en de renbaan Mereveld te sparen. De besluiten hierover werden genomen in besloten overlegcircuits. Pas in het begin van de jaren zeventig zou de weg in de volle openbaarheid een controverse worden.

Westelijk versus oostelijk

'Zelden heeft een weg van amper vier kilometer in enkele maanden tijd zoveel emoties, reacties en discussie gegeven', stelde het *Utrechts Nieuwsblad* op 9 oktober 1971. Het openbare debat over de weg was een half jaar te voren losgebarsten met een brief van het jonge, kersverse Utrechtse



*Charge van de ME
op de Koningsweg,
24 september 1982.*

VVD-raadslid W.P.Ch. van Willigenburg aan minister van Verkeer en Waterstaat J.A. Bakker (ARP) en aan de Tweede Kamer. Van Willigenburg pleitte voor een alternatief tracé. Hij vroeg de minister de werkzaamheden aan de weg op te schorten en ook voor Rijksweg 27 een *hearing* te houden net als bij andere wegprojecten.

Om dit af te dwingen richtte Van Willigenburg met studenten en vertegenwoordigers uit natuurorganisaties en biologen van de Rijksuniversiteit de werkgroep Amelisweerd op. De groep publiceerde een rapport over de natuurwaarde en de betekenis van Nieuw Amelisweerd als recreatiegebied. Om de overlast te beperken, werkte de groep twee meer westelijke tracés uit.³ De plaatselijke en landelijke pers besteedde veel aandacht aan de pleidooien. Van Willigenburg en de D'66-fractie kaartten de kwestie in de raad aan.

Rijkswaterstaat reageerde defensief. Volgens de dienst was het te laat om het ontwerp te wijzigen. De werkgroep vond echter gehoor bij de minister, waarop de Rijksdienst een eigen compromis uitwerkte, minder ver naar het westen. Hoofddirecteur J.W. Tops van Rijkswaterstaat zegde toe,

om de schade aan het bos te beperken, het dijklichaam voor de weg zo laag mogelijk te zullen uitvoeren en de breedte te beperken tot 85 meter. Verder beloofde hij ecologische begeleiding van de aanleg. Maar het tracé wilde hij niet verder opschuiven.

Veranderde politieke krachtsverhoudingen ondermijnden de positie van Rijkswaterstaat. In het nieuwe kabinet dat in juli 1971 aantrad, zat voor het eerst een minister van Milieu. Bovendien streefde de nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat W. Drees jr. (DS'70) naar een ombuiging van de wegenbouwpolitiek. Drees beloofde de Utrechtse raad dat deze mocht beslissen over het tracé van de weg. De minister verzekerde het Utrechtse college dat het Rijk de eventuele meerkosten voor zijn rekening zou nemen. Bovendien wilde hij bij de uitwerking van de weg bestemmingsplanprocedures toepassen om bewoners en andere betrokkenen de gelegenheid te geven tot inspraak.⁴

Begin oktober 1971 vergaderde de Utrechtse raad onder grote publieke belangstelling over het tracé. De KNVB, andere sportorganisaties en bewoners

van Hoograven wilden een oostelijker variant om sportterreinen en groenstroken dicht bij de stad te sparen. De werkgroep Amelisweerd daarentegen overhandigde de burgemeester 38.000 handtekeningen voor een verschuiving in westelijke richting. Het *Utrechts Nieuwsblad* constateerde dat een 'groot deel' van de Utrechtse bevolking de werkgroep steunde. Hoofdredacteur Max Sniijders voorspelde: 'De gemeenteraad van Utrecht gaat morgenavond geschiedenis schrijven'.⁵

De raad was verdeeld. Waar Harteveld en andere PvdA-wethouders het volkshuisvestingsaspect belangrijker vonden dan behoud van het bos, stemde collega wethouder H. Zeevalking van Verkeer (D'66) voor het door de werkgroep uitgewerkte tracé. Voor de meerderheid van de raad woog uiteindelijk het behoud van het bos zwaarder dan meer woningen in uitbreidingswijk Lunetten en meer sportvelden en ze koos daarom voor de variant van de werkgroep.⁶ De uitkomst trok landelijk de aandacht. *Elsevier's weekblad* vroeg zich af of Amelisweerd niet het begin was van een ommekeer in



*Boomhut van
de actievoerders,
september 1982.*

de Nederlandse wegeaanleg. De ANWB kende de werkgroep de Edo Bergsmaprijs toe voor haar constructieve oppositie.

De directie Utrecht van Rijkswaterstaat benutte dit nieuwe tracé om een verdiepte ligging van de weg uit te werken. Hiermee kon ze de A27 onder het spoor en onder de A12 doorvoeren op maaiveldhoogte. Rijkswaterstaat wilde hiervoor een poldertje aanleggen met een bodem- en wandafsluiting van folie op grotere diepte.⁷ Het vrijkomende zand kon Rijkswaterstaat elders gebruiken voor wegeaanleg. Rijkswaterstaat werkte de oplossing uit in overleg met Utrechtse ambtenaren en de wethouders van Verkeer en Openbare Werken. In oktober 1972 lichtte de dienst de werkgroep Amelisweerd in, die op dat moment amper actief was.⁸

De nieuwe oplossing vergde wel een bredere kapstrook dan waarvoor de raad in oktober 1971 had gekozen. De verbreding moest de aanleg van geleidelijk aflopende taluds mogelijk maken en een

ophoging van de Koningsweg voorkomen. Uitwerking van de methode bracht aan het licht dat bemaling de grondwaterstand in het gebied drastisch zou aantasten en het karakter van het bos zou bedreigen. Daarop besloot de dienst tot toepassing van onderwaterbeton.

Roep om herbezinning

Toen de verdiepte uitvoering in de zomer van 1975 in de openbaarheid kwam, laaiden de protesten tegen de weg weer op. De grotere kapbreedte en de afwezigheid van overleg over het ontwerp moesten het ontgelden. Voor de tegenstanders was de Oosterschelde een belangrijke inspiratiebron. De Oosterschelde leerde hen dat een gedreven oppositie ook ver gevoerde Rijkswaterstaatsprojecten nog kon wijzigen. De Werkgroep Amelisweerd organiseerde een tentoonstelling in het gekraakte landhuis Nieuw Amelisweerd. Er traden nieuwe leden toe, waaronder Jan Korff de Gidts, een docent milieukunde aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

De werkgroep protesteerde bij minister T. Westerterp (KVP) tegen de afwezigheid van geregeld overleg met Rijkswaterstaat, het uitblijven van het beloofde ecologisch onderzoek en drong aan op herbezinning over de wenselijkheid van de weg. De werkgroep zou de volgende jaren de uitvoering van de weg kritisch blijven volgen en tegelijkertijd blijven hameren op de noodzaak van onderzoek naar de behoefte van de weg. Deze opstelling was ingegeven door de *Stichting Aktie Strohalm* die naar aanleiding van de rapporten van De Club van Rome een radicale herziening van het verkeersbeleid bepleitte.⁹

De stuurgroep van het Universitaire Kromme Rijnproject steunde de groep, net als de gemeenteraad van Bunnik. Rijkswaterstaat hechtte daar niet veel belang aan, omdat slechts een klein deel van het tracé van de weg op

het grondgebied van Bunnik lag. Wel had de directie Utrecht veel contact met ambtenaren en bestuurders van Utrecht.

In de Utrechtse raad verschoven de verhoudingen ondertussen. Zo pleitte het VVD raadslid R. Braams in 1975 ervoor bij het ontwerp van de weg rekening te houden met nieuwe inzichten over snelheidsbeperking en geluidshinder (*Utrechts Nieuwsblad* 22 oktober 1975). Bewoners van de Laan van Minsweerd langs RW222 daarentegen riepen een actiegroep in het leven die pleitte voor snelle aanleg van de A27 om de geluidshinder rond de RW222 te verminderen.

Door de politieke contacten van de werkgroep Amelisweerd bemoeide ook de Tweede Kamer zich weer met de aanleg van de RW27. Minister Westerterp keerde zich echter rigoureus tegen nader onderzoek naar nut en noodzaak van de RW27. Hij vond het al erg genoeg dat oplevering van de RW27 om financiële redenen tot 1980 was uitgesteld. Wel liet Rijkswaterstaat een onderzoek starten naar de ecologische gevolgen van de wegeaanleg door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer in Leersum. Pikant was dat het onderzoek werd uitgevoerd door de biologe Geesje Veenbaas, vanaf de oprichting lid van de werkgroep Amelisweerd. Veenbaas zegde haar lidmaatschap op van de werkgroep. Ze concludeerde dat de recreanten en de training van politiehonden in het bos een grotere bedreiging van het ecosysteem vormden dan de aanleg van de A27. Haar onderzoek richtte zich vooral op de grondwaterstand.

Bakconstructie en kapbreedte

Een nieuw rapport van de werkgroep dat de gekozen verdiepte uitvoering aanviel en pleitte voor een alternatieve bakconstructie met betonnen damwanden, had grote politieke gevolgen. De Utrechtse raad vroeg

Rijkswaterstaat de uitvoering van de weg aan te passen en de kapbreedte te beperken. Het college van B&W aanvaardde de kapbreedte wel (UN 25 maart 1976). Rijkswaterstaat vond de constructie te kostbaar: f 110 miljoen in plaats van f 76,5 miljoen en meende: 'Over slechts vijftig jaar, als de planten die onze generatie gepoot heeft, zullen zijn uitgegroeid tot bomen van formaat, zal de vraag van een kapstrook van 85 of een van 155 weggefallen zijn tegen de schoonheid van een nieuw landschap.' (UN 7 mei 1976) Daarop stemde de Utrechtse raad met een nipte meerderheid in met de door Rijkswaterstaat ontworpen uitvoering.

Tijdens inspraakbijeenkomsten eind 1976 over het bestemmingsplan Maarschalkerweerd brak de werkgroep Amelisweerd opnieuw een lans voor het beperken van de kapbreedte en de aanleg van een bakconstructie. Ze onderbouwde dit pleidooi met een rapport voorzien van 1.300 bezwaarschriften. Desalniettemin nam de Utrechtse raad een half jaar later het bestemmingsplan aan. De raad voelde zich na het principebesluit over de vliesconstructie niet vrij een andere beslissing te nemen. Wel verklaarde de raad in een motie dat instemming met de vliesconstructie niet betekende dat hij overtuigd was van de noodzaak van de weg. De raadsleden vonden dat de Haagse politiek hierover moest oordelen.

Deze wat schizofrene gedragslijn wijst op een vergaande onzekerheid bij de Utrechtse politiek over haar mogelijkheden om de uitvoering van de weg te beïnvloeden. Een deel van de raad hoopte bovendien dat de PvdA-verkeersspecialist J. van der Doef in een tweede kabinet Den Uyl minister van Verkeer en Waterstaat zou worden en de weg zou schrappen.¹⁰ In afwachting van behandeling van de bezwaren tegen het bestemmingsplan

door de Raad van State besloot het college geen vergunningen voor werkzaamheden in het gebied af te geven en belofte de raad dat er niet zou worden gekapt voordat alle beroepsprocedures afgerond waren.

Vrienden van Amelisweerd

Om meer aanhang te mobiliseren, richtten de tegenstanders in deze periode de Vereniging Vrienden van Amelisweerd op. De vereniging gaf een blad uit en organiseerde in oktober 1978 een demonstratie met 3.000 deelnemers. De vereniging pleitte voor een integraal regionaal verkeer- en vervoersbeleid. Als alternatief stelde ze een ombouw van de RW222 tot RW27 voor. Onder invloed hiervan groeide de politieke weerstand tegen de weg. Op 20 november 1978 sprak de Utrechtse raad zich voor de eerste maal onomwonden tegen de verbinding uit, met 29 tegen 10 stemmen. De raad wilde nader onderzoek naar de noodzaak van de weg. Rijkswaterstaat verweet de Utrechtse politiek onbehoorlijk bestuur door op de eerder genomen besluiten terug te komen. De dienst wees de pleidooien af onder verwijzing naar verkeersprognoses. De dienst verwachtte dat in 1990 110.000 auto's van de nieuwe weg gebruik zouden maken.¹¹

Naar buiten toe vormde Rijkswaterstaat één front, hoewel sommige medewerkers meermalen anoniem vertrouwelijke notities aan de actievoerders toespeelden. Via de media voerden de dienst en de oppositie een permanente publiciteitslag.

Ook in de Tweede Kamer laaide de discussie weer op.¹² In oktober 1978 vroegen de Kamerleden Zeevalking (D'66) en Rienks (PvdA) de minister van Verkeer en Waterstaat de situatie ten oosten van Utrecht opnieuw te bezien. Minister D.S. Tuijnman (VVD) besloot met de werkzaamheden ter hoogte van het bos te wachten op de



uitspraak in het kroonberoep van de Vrienden van Amelisweerd tegen het bestemmingsplan Maarschalkerweerd, maar geen nieuw onderzoek te laten uitvoeren naar de noodzaak. Volgens hem was de verbinding een vitale schakel in het Nederlandse hoofdwegennet. Hij streefde naar voltooiing van de weg in 1985/86.

Uiteindelijk keurde de Raad van State op 24 december 1980 het bestemmingsplan goed. Wel verplichtte ze Rijkswaterstaat om de weg ter hoogte van het bos als bakconstructie uit te voeren om zo één hectare bos extra te sparen. Rijkswaterstaat legde zich neer bij deze uitspraak om tijdverlies te voorkomen en de Utrechtse raad geen gelegenheid te geven juridische belemmeringen op te werpen.¹³ Op 4 januari 1981, enkele dagen voor een nieuw voorbereidingsbesluit van de Utrechtse gemeenteraad voor het gebied van kracht zou worden die de gemeente in staat zou stellen medewerking aan de weg te weigeren, vroeg de dienst een bouwvergunning aan voor de bakconstructie.

Informatiestand van het Landelijk Amelisweerd Komitee in het bos, september 1982.



Beeld van de demonstratie
op 18 september 1982
ter hoogte van de
Weg tot de Wetenschap.

Rijkswaterstaat plande de werkzaamheden aan het verdiepte tracé in de verwachting dat de landelijke politiek de zaak elk moment zou kunnen afblazen. Dit leek niet onwaarschijnlijk na het aantreden van het kabinet Van Agt-Den Uyl in de zomer van 1981 met D'66-politicus Zeevalking als nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat. Zeevalking's partij D'66 had zich meermalen tegen de weg uitgesproken. De kersverse minister schrok niet terug voor resolute besluiten. Zo verlegde hij het tracé van de spoorlijn Almere-Lelystad om het spontaan tot stand gekomen natuurgebied de Oostvaardersplassen niet aan te tasten. In november 1981 beloofde hij in een gesprek met de Vrienden van Amelisweerd een onderzoek naar alternatieven voor de verbinding. Toen de directie Utrecht in een nota aangaf dat vanwege de heersende overbelasting van de bestaande wegen de aanleg noodzakelijk was en ombouw van de bestaande RW222 met zijn tweemaal twee rijstroken geen optie was vanwege de nabijheid van de stedelijke bebouwing, besloot Zeevalking dat de weg

er moest komen. In interviews noemde hij de strook te kappen bomen verwaarloosbaar smal en een 'strook struiken'.

'Slag voor democratie'

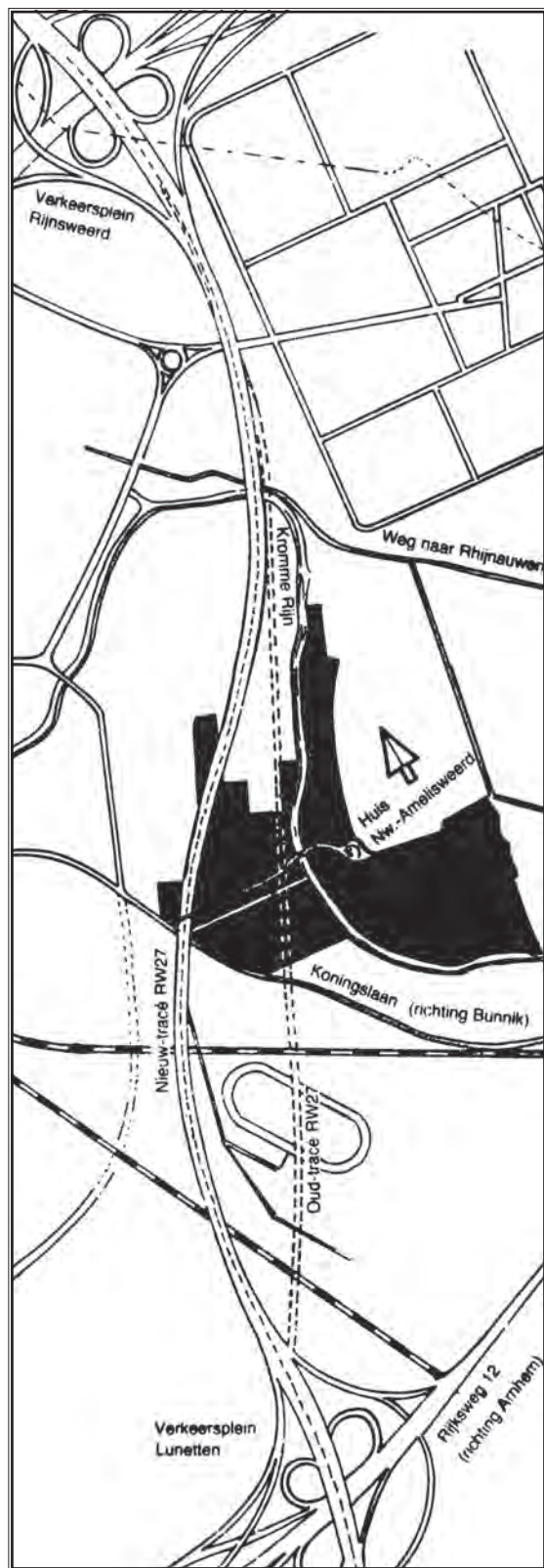
Na de afwijzing van het Kroonberoep verleende de gemeente een kapvergunning voor het bos, ondanks dat de raad nog steeds tegen de weg was gekant. Rijkswaterstaat wilde per 1 november 1982 gaan kappen. Een jaar tevoren had minister Tuijnman al aangegeven dat dit alleen kon gebeuren wanneer 'alle bladeren van de bomen zijn' in de verwachting dat 'het imago van Verkeer en Waterstaat bij het kappen van "groene bomen" in sterkere mate wordt aangetast'.¹⁴ Acties van de Vrienden van Amelisweerd in september 1982 doorkruisten dit echter. Al sinds november 1981 hadden ze de bouw van een boshuttenkamp voorbereid naar het voorbeeld van de acties bij Frankfurt am Main tegen de uitbreiding van de luchthaven daar. De actievoerders, maar ook Rijkswaterstaat en de politie waren naar Frankfurt gereisd om er de kunst van de strijd in een bos af te kijken.¹⁵ De bosbezetting werd

uitgevoerd door het Landelijk Amelisweerd Komitee, waarin de Vrienden van Amelisweerd onder meer samenwerkten met krakers en anti-kernenergie-activisten. Na een demonstratie op zaterdag 18 september 1982 in de Utrechtse binnenstad trokken de demonstranten naar het tracé waar ze een kamp inrichtten om kappen te voorkomen.

De Utrechtse politie ontruimde het bos tot tweemaal toe. Toen actievoerders vervolgens het bos voor een derde maal bezetten, besloot de minister op aandrang van Utrechts burgemeester L. Vos-Gortel (VVD) om het kappen te vervroegen met het oog op de openbare orde - een opmerkelijke stap gezien de afkeer van de gemeenteraad tegen de weg.

In de vroege ochtend van vrijdag 24 september ontruimde de Mobiele Eenheid met steun van het leger het boomhuttenkampement. Terwijl de Vrienden in een kort geding bij de Utrechtse rechtbank het stopzetten van het kappen eisten, werd de kapstrook met bulldozers tegen de grond gewerkt. 's Avonds vond in Utrecht een demonstratie plaats van 3 tot 5.000 mensen, die uitliep op gevechten met de ME. De pers oordeelde hard over Rijkswaterstaat. Commentatoren noemden het kappen een zware slag voor de democratie.

Terwijl Rijkswaterstaat met de aanleg begon, liepen de juridische procedures nog gewoon door en voerden Vrienden van Amelisweerd herhaalde prikacties uit. De Utrechtse raad sprak zich in oktober 1982 voor de vierde keer tegen de weg uit. Pogingen van de gemeenteraden van Utrecht en Bunnik om in het verlengde van de bak door de rand van het bos ook een tunnel onder de Kromme Rijn af te dwingen, sneuvelde op een veto van de nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat N. Smit Kroes (VVD), die f 60 tot 180 miljoen voor een ondergrondse verbinding onder de Kromme Rijn te duur vond.



Het tracé van de RW27 zoals gepland door Rijkswaterstaat (rechter stippellijn) en het uiteindelijk, als resultaat van de acties in 1971 gekozen tracé. Uit: Amelisweerd. De weg van de meeste weerstand (1983) p. 15.

Terugblik

Dat juist de uitbouw van het autosnelwegnet bij Utrecht zoveel weerstand opriep, is geen toeval. De weg raakte er een recreatiebos van grote betekenis. Dat de kwestie zo escaleerde, was een uitkomst van de politieke en bestuurlijke omslag uit het begin van de jaren zeventig. Met de beslissing van Drees Jr. uit 1971 om de gemeente de uitvoering van het tracé te laten bepalen, kregen de tegenstanders alle gelegenheid de besluitvoering te beïnvloeden. De Utrechtse politici hadden zichtbaar moeite met het beslissen over dergelijke nationale infrastructuur. Op het moment dat de Utrechtse gemeenteraad uiteindelijk de aanleg van de weg onmogelijk wilde maken, nam de landelijke politiek het initiatief weer in eigen hand. De half verdiepte uitvoering van de weg is een aan denken aan deze worsteling. De strijd rond Amelisweerd illustreert het worstelen met mobiliteit in de dichtbevolkte Randstad waarbij bereikbaarheid en leefbaarheid met elkaar verzoend moeten worden. Kwesties als deze spelen nog steeds, zoals de discussie rond de A4 in Midden-Delfland en de A6/A9 bij het Naardermeer tonen. De kwestie Amelisweerd is dan ook meer dan alleen een symbool van de roerige jaren zeventig en tachtig.

Hans Buijter is historicus en verbonden aan de Stichting Historie der Techniek in Eindhoven. Hij schreef eerder onder meer (samen met Kees Volkers) *Oudenrijn. De geschiedenis van een verkeersknooppunt* (Utrecht, 1996).

Noten

- 1 Dit artikel is vooral gebaseerd op: H. Buijter en C. Disco, *Worstelen met mobiliteit. Drie voorbeelden van Nederlands wegenbeleid, 1970-2005*, onderzoeksrapport Stichting Historie der Techniek (Eindhoven 2005) en C. Grimbergen, R. Huibers, en D. van der Peijl, *Amelisweerd: De weg van de meeste weerstand* (Rotterdam 1983).

- 2 Rijkswaterstaat Archief directie Utrecht: Brief van de minister van Verkeer en Waterstaat aan de Raad van de Waterstaat, 12 december 1958.
- 3 Werkgroep Amelisweerd, *Nieuw Amelisweerd. Rapport van de werkgroep Amelisweerd over de geplande rijksweg 27 door Nieuw Amelisweerd*.
- 4 HUA. Gedrukte Verzameling 1971, nr. 364. Voordracht B en W, 14 oktober 1971; Interview van de auteur met W.P.Chr. van Willigenburg.
- 5 'Soms helpt het', *Utrechts Nieuwsblad*, 20 oktober 1971.
- 6 HUA. Notulen gemeenteraad Utrecht, 22 oktober 1971, 643.
- 7 Ch. P. Bruggink, 'De wegen rond Utrecht', in: *Polytechnisch Tijdschrift* (30), nr. 13, 429-431.
- 8 Interviews van de auteur met A. Spoel en G. Timmerman.
- 9 Interview van de auteur met J. Korff de Gids.
- 10 Interviews van de auteur met J. Kloppenborg en J. Korff de Gids.
- 11 Gebaseerd op krantenberichten en op interviews van de auteur met A. Spoel en G. Timmerman. Twee jaar later stelde de dienst onder invloed van de economische teruggang na de tweede oliecrisis de prognoses naar beneden bij. In 1980 voorspelde de dienst dat er in 1990 dagelijks 75.000 auto's op de weg zouden rijden. Uiteindelijk zouden er in 2000 in werkelijkheid 180.000 auto's op het tracé rijden. Het voorspellen van de omvang van verkeersstromen blijkt een lastige activiteit.
- 12 Rijkswaterstaat Archief directie Utrecht. 'Uitgewerkte notitie RW27 door Amelisweerd te Utrecht t.b.v. de vergadering op 7 december 1978 van de vaste kamercommissie voor Verkeer en Waterstaat', Vrienden van Amelisweerd, 4 december 1978, 5.
- 13 Rijkswaterstaat Archief directie Utrecht. Het hoofd van de hoofdafdeling Wegen aan de DG van de Waterstaat, 'Inzake RW-27 Amelisweerd, ontwerp-KB bestemmingsplan Maarschalkerweerd', 18 september 1980.
- 14 Rijkswaterstaat Archief directie Utrecht. Wnd. Hoofdingenieur-directeur Weustenenk van de Directie Utrecht aan de DG van Rijkswaterstaat, 10 september 1981, 4.
- 15 Interview van de auteur met J. Kloppenborg.

Verzet tegen de restauratie van Slot Zeist



Demonstranten in de slotgracht. Foto: Gemeentearchief Zeist

Eind jaren zestig riep ieder politiek besluit dat inging tegen 'de belangen van het volk' protest op. In Zeist moest de restauratie van Slot Zeist het ontgelden op een moment dat het geld allang uitgegeven was.

R.P.M. RHOEN

De gemeente Zeist werd in 1924 eigenaresse van het eind 17e eeuw gebouwde Slot Zeist. Een specifieke bestemming had het gemeentebestuur niet voor het gebouw. Hij kocht het aan louter uit monumentenbelang, want er dreigde sloop voor het monumentale gebouw. In de decennia die volgden kreeg het Slot diverse functies. In 1954 besloot de gemeenteraad tot restauratie. Na jaren van voorbereiding begonnen in 1960 de restauratiewerkzaamheden die in 1969 voltooid waren. Op woensdag 8 oktober 1969 opende prins Claus het Slot.

De kosten van de restauratie en de inrichting bedroegen f 10 miljoen. Een aantal Zeistenaren verenigde zich in *Het comité van de achtste oktober* om te protesteren tegen de besteding. Hun woordvoerder was F.N. Willemsen. Het actiecomité vond dat het geld beter aan het bestrijden van de woningnood besteed had kunnen worden. Het Slot was ook niet voor de 'gewone' Zeistenaar, aldus het comité.

'Tien miljoen van het Slot, de ongeorganiseerde jeugd in het slop', 'Geen paleis, maar huizen', 'Aristocratenhobby', 'Het Slot een sprookje voor notabelen op kosten van de werkende klasse'. Dit zijn enkele van de leuzen die op spandoeken werden meegevoerd tijdens een demonstratieve optocht op de dag van de opening. Aan de demonstratie namen ongeveer 25 personen deel. Zij waren vooral bezoekers van het jeugdcentrum Lambiek en ze noemden zichzelf de 'kritische jeugd van Zeist'. De jeugdige demonstranten verzamelden zich in het centrum en liepen over de Nassau Odijklaan naar het Slot. Tijdens de tocht deelden ze pamfletten uit met het verzoek mee te helpen de actie ook na de officiële opening van het Slot voort te zetten. Via luidsprekers brachten ze het publiek op de hoogte van hun onvrede over de kostbare restauratie. De politie belette dat de betogers het Slotplein konden bereiken. De meesten van hen moesten zich tevreden stellen met een plek achter de haag van de reeds aanwezige toeschouwers. Na enige tijd lukte het hen de Nassau Odijklaan te versperren door midden op de weg te gaan zitten. Met deze sitdown demonstratie wilden ze de hofauto tegenhouden als die

terug zou keren van de opening. De chauffeur nam echter een andere route en de demonstranten hadden letterlijk het nakijken. Toen zij daarna een auto met genodigden beletten weg te rijden, werden zij door de politie naar de kant gesleept.

Duik in de gracht

Twee demonstranten voerden een ludieke actie uit. Om aanschuwendelijk te maken dat de tien miljoen gulden van de restauratie 'in het water waren gegooid', doken twee jongens met een 'schatkist' in de slotgracht en lieten de kist in het water zinken.

De PPR (Politieke Partij Radicalen) afdeling Zeist vond het ook onverantwoord dat er miljoenen waren uitgegeven aan het restauratieproject en had bezwaar tegen de opening door een lid van het Koninklijk Huis. De partij bleef dan ook weg bij de opening.

In het kader van de beveiliging had de politie het Slot en de Slottuin doorzocht op explosieven en een inval gedaan in jeugdcentrum Lambiek. Aan de winkeliers was gevraagd om geen vuurwerk te verkopen.

In de openingstoespraak liet burgemeester Stolk duidelijk merken dat hij niet ingenomen was met de demonstratie die voor het Slot gehouden werd. Na het vertrek van prins Claus verliep de demonstratie en kwam er een einde aan een van de weinige demonstraties die in het 'deftige dorp' Zeist werden gehouden.

R.P.M. Rhoen is gemeentearchivaris in Zeist en daarnaast redactielid van Oud-Utrecht.

Bron

Gemeentearchief Zeist; topografisch-historische documentatie. 14.3.3 Slot Zeist.

Protest in beeld

Vanaf de tweede helft van de jaren zestig waren Utrecht en soms ook andere gemeenten in de provincie het toneel van uiteenlopende demonstraties, bezettingen, sit-ins en andere vormen van maatschappelijk en politiek protest. Een kleine selectie.



Vietnam demonstratie in Zeist, 17 februari 1968

Het Amsterdams Vietnam-comité verlegt haar maandelijkse demonstratie op zaterdag 17 februari 1968 voor één keer van Amsterdam naar Huis ter Heide. De demonstranten verzamelen zich voor de ingang van het Amerikaanse kamp Nieuw-Amsterdam aan de Dolderseweg en wie het aan wil pakken krijgt een pamflet in de hand gestopt. Volgens de *Nieuwe Zeister Courant* van 19 februari hielden de Amsterdammers het twee uur vol. Toen stapten zij weer in de bus om voor het avondeten thuis te zijn.

Foto: Gemeentearchief Zeist

JOYCE PENNINGS (SELECTIE EN TEKSTEN)

Vietnam demonstratie in Utrecht, 1 maart 1968

In de stad Utrecht vinden in februari en maart demonstraties plaats tegen het optreden van de VS in Vietnam. Deze foto is op 1 maart genomen op de Stadhuisbrug. Eerder was het demonstranten verboden om de slogan 'Johnson moordenaar' te gebruiken omdat daarmee een bevriend staatshoofd (de Amerikaanse president) beledigd zou worden. Als alternatief werd toen wel de kreet 'Johnson molenaar' gebruikt. Vijf jaar later was Utrecht nogmaals het toneel van een Vietnamdemonstratie. Op 6 januari 1973 liepen onder andere Marga Klompé en André van der Louw vooraan in de stoet van demonstranten.

HUA, Collectie beeldmateriaal





Kraakpand, 1973

Krakers in de tuin van een gekraakt pand bij de Jeruzalemstraat (zijstraat Kromme Nieuwegracht) in Utrecht

HUA, Fotodienst



Demonstratie Dolle Mina, 19 februari 1972

Dolle Mina demonstreert massaal in Utrecht tegen het abortusbeleid van de overheid. Een speciale Abortus demonstratie trein vertrekt vanuit Amsterdam richting Utrecht. Dolle Mina was een linkse, radicaal feministische actiegroep, ontstaan in december 1969.

Maria Austria Instituut. Foto: Eva Besnyö



Protest tegen gemeentelijk sloopbeleid, 1982

In 1979 stelt de gemeente Utrecht voor vrijwel alle woningen in de Zonstraat en omgeving te slopen. De bewoners van de Oosterbuurt zijn razend. Ze willen geen dure woningen die voor de bewoners waarschijnlijk onbetaalbaar worden. De rechter geeft hen gelijk en uiteindelijk worden 60 van de te slopen huizen gerenoveerd in plaats van afgebroken. Op de zijgevel van een pand aan de Oudwijkerdwarstraat in Utrecht prijkt deze muurschildering als protest. De schildering is van het muurschilderskollektief Karkas.

HUA, Fotodienst

Vrouwenvredeskamp in Zeist, 1982

Geïnspireerd door het vrouwenvredeskamp in het Engelse Greenham Common besluiten een aantal vrouwen in 1982 vlakbij de vliegbasis Soesterberg een Nederlands vrouwenvredeskamp op te zetten, als protest tegen de voorgenomen plaatsing van kruisraketten. De vrouwen op de foto zingen het lied 'Mijn wiegje is een kruisraket'.

Internationaal Instituut en Archief voor de Vrouwenbeweging. Foto: Anne Vaillant



Geen actie zonder inspiratie en reflectie

35 Jaar boekhandel de Rooie Rat



Leden van het collectief in De Raadskelder onder het stadhuis, waarschijnlijk eind 1979, kort voor de verhuizing naar Oudegracht 65. Foto: Collectie De Rooie Rat

De strijd van politieke en sociale actiegroepen in de jaren zeventig en tachtig vond niet alleen plaats op straat, maar ook op papier. Er bestond een enorme behoefte aan debat, verdieping en inspiratie door linkse denkers, uiteenlopend van Karl Marx tot Anja Meulenbelt. Omdat al die alternatieve literatuur in de gewone (commerciële) boekhandel nauwelijks te vinden was, werden er overal in het land linkse politieke boekhandels opgericht. De Rooie Rat in Utrecht is daarvan de oudste en vierde dit jaar zijn 35-jarig bestaan. Wat begon met een koffer vol boeken groeide uit tot een grote, specialistische boekhandel.¹

5 februari 1971. Met de koffer haalde ze in Amsterdam boeken op bij de bekende linkse uitgever Rob van Gennep. Met diens steun - de boeken hoefden pas te worden afgerekend als ze verkocht waren - richtte ze boekenstands in. Tijdens verschillende activiteiten, zoals filmvertoningen, het politiek café en bijeenkomsten van het Medisch Comité Angola en Vietnam, stalde De Raadskelder boeken en andere lectuur uit. De Rooie Rat, zoals de kiosk al gauw genoemd werd, richtte zich in eerste instantie tot de bezoekers van het jongeren centrum. Maar ook tijdens manifestaties en op scholen stond er vaak een boekenstand.

VIJDAN YILDIRIM

De oorsprong van de Rooie Rat ligt in De Raadskelder onder het Utrechtse stadhuis. Hier was het politiek jongeren centrum De Raadskelder gevestigd. De

oprichtster van de Rooie Rat, Grietje Louwers, werkte in het jongeren centrum en begon met een bruine koffer vol boeken. Ze startte 'de boekenkiosk ter ondersteuning van het jongeren centrum De Raadskelder' op

Sprong voorwaarts

Gerda Mulder was een van de eerste vrijwilligers die zich inzetten voor de Rooie Rat. Mulder: 'Ik kwam vaak in de Raadskelder en kende Grietje Louwers. Ik heb de uitnodiging voor de eerste vergadering van de Rooie Rat nog steeds: een handgeschreven uitnodiging op een Chinese ansichtkaart. Ik studeerde in die tijd sociologie. De Rooie Rat-werkzaamheden deed ik erbij. Ik was links actief, zat in de maoïstische beweging en in verschillende buurtcomités.'

In 1972 werd het vrijwilligerscollectief officieel opgericht. De doelstelling was om vooral de linkse scene in Utrecht te voorzien van politieke lectuur. Na het vertrek van Grietje Louwers uit de Raadskelder veranderde de Rooie Rat in 1974 in een zelfstandige stichting. Het bestuur stelde voor de eerste keer een betaalde kracht aan. Nadat deze vaste kracht een jaar later vertrok, nam Gerda Mulder zijn werk gedurende ruim een jaar over.

In 1979 sommeerde de gemeente de Rooie Rat een andere plek te zoeken. De raadskelder zou gebruikt worden voor het gemeentearchief, wat echter nooit gerealiseerd is. Het jongerencentrum was in 1977 al vertrokken. Na negen jaar in de raadskelder te hebben gezeten, verhuisde de Rooie Rat naar het huidige pand aan de Oudegracht 65 en op 10 februari 1980 opende de boekwinkel na een verbouwing van twee maanden zijn deuren.

De verhuizing naar de Oudegracht betekende een grote sprong voorwaarts. Omdat de winkel bovengronds kwam - de Rooie Rat was onder het stadhuis moeilijk bereikbaar voor nieuwe

klanten - breidde de klantenkring zich gestaag uit. Financieel ging het goed met de Rat. Aan de Oudegracht werd een tweede betaalde kracht aangetrokken en later nog een derde.

Volgens Bartho Hendriksen, van 1976 tot en met 1989 werkzaam bij de Rooie Rat, waren de jaren voor en na de verhuizing (1978-1982) 'de topjaren van de Rooie Rat'. Hendriksen: 'We hadden toen de leukste club mensen. Er gebeurde van alles en het was erg druk in de winkel, dat maakte het werk in de Rat erg prettig. Je ging ook vaak met elkaar om buiten de Rat. Het vertrek van Gerda betekende feitelijk een afsluiting van een bepaalde periode.'

Drie jaar na de verhuizing stopte Gerda Mulder als vrijwilliger bij de Rooie Rat. Na twaalf jaar betrokkenheid verliet ze de winkel op het hoogtepunt. Terugkijkend op dat moment zegt ze: 'Na 1983 is de winkel wat in de versukkeling geraakt. In de jaren daarna is de neerwaartse spiraal begonnen. Dat heeft alles te maken met ontwikkelingen buiten de winkel. De Rooie Rat heeft vrij lang aan de eigen koers vastgehouden. En dat is toch bijzonder, want er zijn te-

genwoordig niet veel linkse boekhandels à la de Rooie Rat. Terwijl er rond 1980 erg veel linkse boekhandels bestonden. De meeste daarvan zijn of een gewone boekhandel geworden of ze zijn gestopt.'

Rolluiken-affaire

Het functioneren van de Rooie Rat als collectief ging niet zonder slag of stoot. De medewerkers voerden op de werkplek felle discussies, onder meer over de inkoop van bepaalde boeken en de toekomst van de winkel. De 'rolluiken-affaire' leidde zelfs bijna tot de val van het collectief. Mulder kan zich de kwestie nog goed herinneren: 'We hebben in 1982, toen zaten we net twee jaar aan de Oudegracht 65, door die affaire bijna een schisma gehad. Ik denk dat we wel vijf vergaderingen aan de discussie hebben gewijd. De spanning liep hoog op. Er werden toen erg vaak ruiten bij ons ingegooid.' De discussie in de Rooie Rat ging om de vraag of er rolluiken moesten komen of dubbel glas. Begin jaren tachtig werden de ruiten van de Rooie Rat zo vaak ingegooid, dat de winkel de verzekering werd uitgezet.



Affiche uit de
jaren zeventig
Collectie De Rooie Rat



Hendriksen noemt de rolluiken-discussie één van de crisismomenten in de Rat: 'Dat was een heel vervelende tijd. Als we ervoor hadden gekozen om rolluiken te plaatsen, dan zou een groot deel van de medewerkers opstappen. Het argument was: je zou met de rolluiken als linkse boekhandel laten zien dat je bang was. Dan kroop je in het defensief. En stond je dus niet meer waarvoor je stond.'

Hoe vaak de ruiten vanwege politieke motieven zijn ingegooid is moeilijk vast te stellen. 'Ik weet eigenlijk niet of de ruiten echt door fascistten zijn ingegooid', aldus Hendriksen. 'Het is wel romantisch om te denken dat zij de daders waren. Maar dat is nooit duidelijk geworden. Er zullen best mensen geweest zijn die heel bewust en uit poli-

tieke overwegingen vonden dat ze een steen door de ruit van de Rooie Rat moesten gooien. Maar ik denk dat dit meestal is gedaan door bezopen mensen.' Naast de vele malen dat de ruiten werden ingegooid is er één maal brand gesticht. Dat was de dag voor de opening in 1980. De brand werd op tijd geblust, waardoor grote schade kon worden voorkomen. De onbekende 'actiegroep tegen links fascisme' eiste in een telefoontje aan het *Utrechts Nieuwsblad* de brand op.

'Het linkse boek is dood'

In de jaren tachtig woedde bij de Rooie Rat een felle interne discussie over de toekomstige koers van de winkel. Er ontstonden twee kampen. Het ene pleitte voor meer professionaliteit en de

transformatie tot een 'gewonere' boekhandel, terwijl het andere kamp de bestaande koers wilde voortzetten van een kleine activistische, alternatieve boekhandel.

Gerda Mulder behoorde tot het niet-professionele kamp: 'Totdat ik vertrok, was ik streng in de leer. Ik ging niet mee met het standpunt dat er meer romans moesten komen, dat we een opener boekhandel moesten worden en studieboeken moesten verkopen. Wij hadden natuurlijk wel romans, maar dan van geëngageerde schrijvers als Theun de Vries en Bertolt Brecht.'

Ex-collega Bartho Hendriksen had daar andere ideeën over. 'Ik behoorde tot het professionaliseringskamp. Wij vonden dat de winkel geheel op betaalde krachten moest gaan draaien en veel meer moest automatiseren. Het was de begintijd van de automatisering. Er waren toch wel mensen die daar huisverig voor waren, die dat tegenhielden. Het bleef in de jaren tachtig heel lang op hetzelfde niveau hangen. Dezelfde discussies kwamen keer op keer terug: Wat mag je wel verkopen en wat niet? Wat moeten we met Nederlandse literatuur? Die discussies hebben we jarenlang gevoerd. Door de constructie van de Rat dat iedereen wat te zeggen had, was het nemen van besluiten niet één van de makkelijkste dingen.'

Toen Rob van Stek in 1985 als vrijwilliger bij de Rooie Rat begon, sloot net dat jaar de bekende boekhandel Van Gennep de deuren en kopten kranten dat het linkse boek dood was. Van Stek was in die tijd actief in de studentenbeweging. 'Kreten als "het gaat slecht met het linkse boek"

stimuleerden ons juist om het tegendeel te bewijzen. Er heerste bij de Rooie Rat toch een sfeer van “wij laten tegen de verdrukking in zien dat het wel mogelijk is om een goede boekhandel te runnen.” En in de Rat heerste er een sfeer van: “Zie je nou wel onze koers is goed. Wij blijven een vrijwilligersorganisatie en onze omzet stijgt elk jaar.” Dat kwam door de verkoop buiten de winkel om, maar dat werd er natuurlijk nooit bij verteld.” Niet de individuele klanten, maar universitaire instituten, welzijnsinstellingen en advocatencollectieven die juridische vervolgwerken bestelden, vormden midden jaren tachtig de belangrijkste bron van inkomsten. Ook nu dragen ze nog voor een belangrijk deel bij aan de omzet. Van Stek: ‘Soms hadden de bestellingen van de grote klanten niks te maken met wat we in de boekhandel hadden staan. Zo hadden we als klant het GVO, een centrum voor gezondheidsvoorlichting van de gemeente. Die bestelden cursusmateriaal om op school voorlichting te geven. Dat waren bijvoorbeeld reusachtige plastic tandenborstels. Die stonden dan achter in het magazijn en daar moesten we wel om lachen. Schertsend werd er gezegd dat niet de verzamelde werken van Marx en Engels een belangrijk onderdeel van onze omzet vormden, maar de tandenborstels van het GVO. Dat we daaraan verdienden was iets waar je volgens de heersende opvatting niet zo maar mee naar buiten mocht komen. Ik had dat gezegd in een alternatief blaadje. Daarom werd ik in een vergadering ter verantwoording geroepen, want dat had ik niet mogen zeggen.’



Veranderend assortiment

De Rooie Rat onderscheidde zich als linkse boekhandel van de andere linkse boekhandels door het grote assortiment aan brochures en tijdschriften. Van Stek was in zijn vrijwilligersjaren bij de Rooie Rat verantwoordelijk voor de sectie Duits en de tijdschriftenafdeling. Dat sommige tijdschriften alleen bij de Rooie Rat te verkrijgen waren, maakte zijn werk plezierig. ‘Als boekhandelaar gaf je de klanten informatie die ze ergens anders niet konden vinden. Je biedt mensen iets bijzonders aan. Je bent een informatiemakelaar. Dat gaf mij wel een goed gevoel.’ Volgens Hendriksen liep de Rooie Rat ook bij andere initiatieven voorop: ‘Wij begonnen met de verkoop van reisboeken wat in het begin heel erg goed liep. We liepen ook voorop met literatuur over minderheden, met Spaanse literatuur, met

politieke muziek. Misschien is dat juist je functie als politieke boekhandel: het vooruitlopen met bepaalde onderwerpen. Het is jammer dat juist als het goed gaat, andere boekhandels deze boeken ook gaan verkopen. Dat komt niet ten goede aan je omzet. Die daalt natuurlijk, omdat je exclusiviteit verdwijnt.’ Het assortiment aan boeken in de Rooie Rat is tegenwoordig anders dan vroeger. Nieuw zijn de boeken over filosofie en de pocketromans van voornamelijk niet-Nederlandse schrijvers. De afdeling kinderboeken, die eerst in omvang sterk toenam, is in 2006 afgestoten, maar nog steeds heeft de Rooie Rat een grote tijdschriftenafdeling: 130 verschillende titels. Opvallend is de grote selectie boeken in het Turks. Het collectief is in de loop van het bestaan van de winkel flink ingekrompen. Waar vroeger ruim

*De boekwinkel aan de Oudegracht 65 in 2001
Foto: Nørb Mommersteeg*



Een boot vol boeken,
de verhuizing in 1980

Foto: Collectie
De Rooie Rat

veertien tot twintig mensen in de vergaderingen het woord voerden, delen nu maar acht mensen de lasten van de winkel. Elke medewerker, verantwoordelijk voor een of meer secties, speurt zelf naar boeken die hij of zij bij de winkel vindt passen. Dat speurwerk kende jarenlang zijn hoogtepunt bij het bezoek van de *Frankfurter Buchmesse*. Terwijl in andere boekwinkels de inkopers achterbleven en de bobo's de trip naar Fankfurt maakten, toog bij de Rooie Rat het collectief zo compleet mogelijk oostwaarts. De laatste jaren is aan die traditie echter een eind gekomen. Het inkoopbeleid vormt anno nu nog steeds discussiestof binnen het collectief. Zo nu en dan verdwenen in het verleden wel eens boeken uit het assortiment, omdat ze volgens bepaalde medewerkers niet in de winkel pasten. Zo werd de controversiële brochure *Parels voor de zwijnen* van de Amsterdamse groepering Politieke Vleugel van de Kraakbeweging (PVK) in 1998 uit de schappen gehaald. Aanleiding hiervoor was de overval van de

PVK in Amsterdam op de boekhandel Slagerzicht en de infowinkel Frontline. Ook het roemruchte *Anarchist Cookbook* moest het op een gegeven moment ontgelden, omdat enkele medewerkers de inhoud van het boek propageren van geweld vonden. Nu is het boek wel weer te koop.

Gewoner, maar nog steeds speciaal

In 1998 heeft de Rooie Rat een grote verbouwing ondergaan en in 2000 is een nieuwe huisstijl ingevoerd. De voorgevel en etalage zijn verbouwd. De vernieuwingen hebben de winkel in vele opzichten op een ander niveau gebracht, vindt huidig Rooie Rat-medewerker Joop Maassen: '1995 en 1996 waren zware jaren, niet alleen voor de Rooie Rat, maar ook voor andere boekhandels. Het gaat nu weer goed met de winkel. Na de verbouwing is de Rooie Rat zich weer meer gaan manifesteren.' Al oogt de Rooie Rat in veel opzichten als een gewone boekhandel, toch zal de klant er boeken en ander drukwerk vinden die elders niet te krijgen zijn. Dit jaar besloot

het collectief tot een verdergaande specialisatie om herkenbaar te blijven als boekhandel met een eigen, linkse identiteit. Intussen wordt het verleden niet vergeten. Sinds enkele jaren kent de Rooie Rat een antiquarische afdeling Het Vervolg die onder andere gespecialiseerd is in de geschiedenis van het socialisme, anarchisme en de arbeidersbeweging.

Vijdan Yildirim is freelance journaliste en medewerker van de Stichting Umut Literatuur (Turkse literatuur en kunst).

Noot

- 1 Dit artikel is een door de redactie met instemming van de auteur ingekorte en enigszins bewerkte en geactualiseerde versie van het hoofdstuk 'Dertig jaar boekhandel de Rooie Rat. Van gestaalde lijn naar poldermodel?', in: *30 Jaar boekhandel de Rooie Rat. De geschiedenis van het linkse boek in Nederland*. Utrecht, [Boekhandel de Rooie Rat], november 2001.

Met dank aan Vijdan Yildirim, Karel Giltay en Nørb Mommersteeg

Agenda en berichten

Historisch Café

Het laatste café dit jaar op *vrijdag 8 december* heeft Herbert G. Kuner als gast die zal spreken over het rijke fietsverleden van Utrecht.

Een maand later, op *vrijdag 12 januari*, licht P.A. Haans de actie toe tot behoud van de glas-in-lood-ramen van de Hieronymuskapel.

Op *vrijdag 9 februari* spreekt Jaap Roëll, voorzitter van het Utrechtse Genootschap Kunstliefde over het 200-jarig bestaan van het genootschap en de festiviteiten die daarmee gepaard gaan. *Het historisch café vindt plaats in café Het Zaadhuis van het Universiteitsmuseum, ingang via de Eligenstraat 37c (vanaf de Lange Nieuwstraat de zevende deur aan de rechterkant). Aanvang 17.00u, toegang gratis.*

Bezoek Kasteel Nijenrode

Kasteel Nijenrode in Breukelen dankt zijn landelijke bekendheid vooral aan het Nederlands Opleidings Instituut voor het Buitenland dat sinds 1946 in het kasteel is gevestigd. Het kasteel dateert echter al uit 1270, werd in 1673 door de Fransen verwoest, maar daarna in alle luister hersteld. Op *woensdag 31 januari* om 13.30 uur is er een rondleiding in een deel van het kasteel door de beheerder de heer Immerzeel. Het kasteel is goed bereikbaar met openbaar vervoer en met de auto (10 minuten lopen vanaf het parkeerterrein). *Maximaal 25 deelnemers kunnen zich op 29 en 30 januari telefonisch aanmelden bij mevr. P. Vlot-Werner (030) 220 26 08 niet per voice mail).*

De Paulusabdij: sporen van Utrechts oudste klooster

22e Nicolaas van der Monde-lezing

Dinsdag 13 februari 20.00 uur Pieterskerk Utrecht

In deze jaarlijks door de Vereniging Oud-Utrecht georganiseerde lezing geven de historici Kaj van Vliet en Hein Hundertmark een schets van het bouwkundige verleden van het voormalige Gerechtsgebouw aan de Hamburgerstraat, waarin de St. Paulusabdij - het oudste klooster in Utrecht - de hoofdrol vervult. Door de reconstructie van dit verdwenen klooster kunnen de, nu nog zichtbare middeleeuwse sporen bewaard worden voor de nieuwe bestemming van het gebouw: het bezoekerscentrum van het Utrechts Archief dat eind 2007 zijn deuren opent.

Achter de gevel van de voormalige rechtbank gaan de resten schuil van een deel van de St. Paulusabdij, die daar van 1050 tot 1580 heeft gestaan. Aan de huidige verbouwing is grondig bouwhistorisch onderzoek door het Archeologisch en Bouwhistorisch Centrum voorafgegaan dat een schat aan nieuwe gegevens heeft opgeleverd. Ook de bestudering van de archieven maakt het mogelijk om de wor-

dingsgeschiedenis van deze middeleeuwse abdij en de omliggende immuniteit, die na de Reformatie een andere bestemming kregen, over een periode van bijna 1.000 jaar tot in detail te reconstrueren. Van Vliet en Hundertmark illustreren hun bouwkundige speurtocht aan de hand van talrijke historische prenten, tekeningen en foto's.

Kaj van Vliet is als hoofd van de afdeling Archieven verbonden aan Het Utrechts Archief en actief betrokken bij de voorbereiding van de nieuwe publiekspresentatie. In 2002 promoveerde hij op de oudste kapitels in het middeleeuwse bisdom Utrecht.

Hein Hundertmark is werkzaam als freelance bouwhistoricus en als extern deskundige verbonden aan het Archeologisch en Bouwhistorisch Centrum. Hij is actief betrokken bij het bouwhistorisch onderzoek aan de Hamburgerstraat. Hij publiceert met regelmaat over bouwhistorisch onderzoek in de stad Utrecht.

Toegang tot de lezing is gratis.

COLOFON

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

79e jaargang nr 6 / december 2006 / ISSN 1380-7137

Een uitgave van de Vereniging Oud-Utrecht, vereniging tot beoefening en verspreiding van de kennis der geschiedenis alsmede het waken over het behoud van het cultureel erfgoed van stad en provincie Utrecht.

LOSSE NUMMERS prijs: €2,50. Verkrijgbaar bij Het Utrechts Archief, Alexander Numankade 199, Broese Stadhuisbrug 5, Bruna Nachtegaalstraat 83 en RonDom, Damplein 9.

DEADLINE AGENDA nummer 1 / 2007: 21 december

REDACTIE M. van Lieshout (eindredactie), L. Dorsman, M. van Oudheusden, J. Pennings, P. Rhoen, B. van Santen, K. van Vliet, N. Vugts

REDACTIEADRES Alexander Numankade 199, 3572 KW Utrecht, redactie.tijdschrift@oud-utrecht.nl

BIJDRAGEN Sturen aan de redactie. Aanlevering op floppy of via e-mail. Maximale omvang is 3.000 woorden incl. noten en literatuuropgave. Auteurs wordt gevraagd zich te houden aan de redactionele richtlijnen, verkrijgbaar via de redactie of in te zien op de website. Illustratiesuggesties zijn zeer welkom

VORMGEVING Jeroen Tirion [BNO], Utrecht
DRUK Rotosmeets Grafische Services

VERENIGING OUD-UTRECHT

VOORZITTER P. Blok

SECRETARIAAT J.T.N. Bartelink

p/a Catharijneconvent - Postbus 8518, 3503 RM Utrecht / tel: (030) 233 09 60 of (030) 231 38 35 / fax: (030) 231 78 96 / secretariaat@oud-utrecht.nl

PENNINGMEESTER Mr. J.J. Degenaar

p/a Tolsteegsingel 14, 3582 AD Utrecht

LEDENADMINISTRATIE Postbank 575 520, Zoetermeer.

U kunt zich opgeven door te schrijven naar Oud-Utrecht, Leiwater 67, 2715 BB Zoetermeer. Opzegging van het lidmaatschap dient schriftelijk te geschieden bij de ledenadministratie vóór 1 december.

CONTRIBUTIE €25,- per jaar (huisgenoot-lidmaatschap: €10,- / jongeren tot 26 en U-pashouders: €15,- / bedrijven: €50,-).

BIJ WELKE NOTARIS VOELT U ZICH THUIS?



U kiest uw huis met uiterste zorg. Daar wilt u zich helemaal op uw gemak voelen. Alles moet bij u passen. De ligging, de uitstraling, de indeling en de mogelijkheden. En dan, na uitgebreid wikken en wegen, blijft er nog maar één keus over... De notaris! Niet zomaar een notaris, maar één waar de deur wijd voor u openstaat. Waar alles draait om persoonlijke aandacht en advies. Om zorgvuldigheid tot in het kleinste detail. Stap daarom gerust bij ons binnen. En voel u thuis.

Hermans  Schuttevaer
notarissen

ALTIJD EEN OPEN HUIS.

Maliebaan 81, Utrecht, T. 030-233 66 99. www.hermans-schuttevaer.nl

data · paper · inspiration



Roto Smeets

De kracht in vellen offset!

Roto Smeets Grafiservices. Een bedrijf dat vecht voor de successen van zijn klanten. Of het nu gaat om vellen offset, pre-media, nabewerking, pre-distributie of distributie... Strong, sharp, safe & fast.

Grafiservices

Utrecht · T 030-282 28 22
Eindhoven · T 040-250 50 00
www.rsgrafiservices.nl

Verhuizen of toch verbouwen? Dat vraagt om een gratis waarde-indicatie..!

Verkoop: Verkopen van een woning is een specialistische aangelegenheid. ERA Makelaardij Utrecht is een actieve, scorende makelaar die dit op een succesvolle wijze voor u kan verzorgen.

Gratis aankoopadvies: Heeft u zelf een woning gevonden, neem ERA Makelaardij Utrecht dan mee als uw eigen makelaar voor één gratis begeleiding met advies. Uiteraard kunnen wij daarna ook het hele aankoopproces voor u begeleiden.

NVM Taxatierapport actietarief € 100,- + 1% (excl. btw) over de getaxeerde waarde, voor de juiste waarde op papier. Dit rapport wordt door alle financiële instellingen geaccepteerd.

Wilt u uw persoonlijke mogelijkheden bespreken, dan doen wij dat graag.
Dit gesprek kost u niets en levert waardevolle informatie op.
Bel voor een afspraak of lever onderstaande bon bij ons in.

BON VOOR GRATIS WAARDE-INDICATIE / AANKOOPADVIES.

Naam:

Straat:

Postcode: Plaats:

Telefoon:



Makelaardij Utrecht

Burgemeester Reigerstraat 65,
3581 KN Utrecht

Tel: 030 - 233 21 32

info@eramakelaardijutrecht.nl

www.EraMakelaardijUtrecht.nl



ERA verkoopt huizen!



LEEUWENBERGH EEUWEN VAN LICHT

Leeuwenbergh's grote lichte zaal met een vloeroppervlakte van 500 m² is uitermate geschikt voor concerten, exposities, inauguraties, promoties, symposia, lezingen, diners, huwelijksvoltrekkingen en huwelijksrecepties. Er kan gebruik gemaakt worden van het orgel en de ommuurde tuin. Naast koffie en thee uit eigen pantry is uitgebreide catering in overleg mogelijk.

Leeuwenbergh is voorzien van sanitair, centrale verwarming en geluidsinstallatie.

De huurprijs van de Leeuwenbergh is vanaf €350,- per dagdeel. Voor meer informatie: bekijk onze website www.leeuwenbergh.org of neem contact op met Mariëtte Postma op 0613 517 740.



Uw aannemer:

- flexibele organisatie
- uitstekende prijs/kwaliteit verhouding
- tevreden klanten bepalen ons succes
- wij doen wat we zeggen
- grote betrokkenheid bij klant en project
- wij maken bouwen voor de opdrachtgever tot een feest

Meer weten? Bezoek onze website www.vanzoelen.nl

aannemersbedrijf van Zoelen bv
Nevadadreef 58, Utrecht
tel 030 - 263 11 11

GRESNIGT & VAN KIPPERSLUIJS *Advocaten*

Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten is een advocatenkantoor met vestigingen in Utrecht, IJsselstein, Woerden en Deventer.

De juridische dienstverlening kenmerkt zich door een gedegen aanpak en een persoonlijke benadering. Op deze wijze is Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten al meer dan vijftig jaar met recht een goede partner.

Voor meer informatie: mr J.J. Degenaar, Biltstraat 97, Utrecht (030 - 231 66 31) of www.gvk-advocaten.nl

Domtoren Utrecht

Dé historische locatie in Utrecht voor uw vergadering, huwelijksvoltrekking, receptie of feest. Met of zonder privé rondleiding. Overdag en s'avonds!

Voor meer informatie

RonDom
Domplein 9-10 (naast de Domtoren), 3512 JC
Utrecht, T (030) 233 30 36, F (030) 230 01 08,
email: rondom@ubt.nl, www.domtoren.nl





Kantooradres
Hooghiemstraplein 132
3514 AZ Utrecht

Correspondentie uitsluitend
Postbus 12062
3501 AB Utrecht

Mr J.C.V. Geenen

t 030-273 60 62
f 030-233 45 95
jcvgeenen@geenenbedrijfsjuristen.nl
www.geenenbedrijfsjuristen.nl

Onder meer:

- Het vervaardigen van contracten op diverse rechtsgebieden waaronder het vennootschaps- en ondernemingsrecht, het arbeidsrecht én huurrecht
- Het verlenen van advies én bijstand op deze rechtsgebieden
- Behandeling én overname van incasso's



BIJ KONINKLIJKE BESCHIKKING
HOFLEVERANCIER

TAILORS SINCE 1850



WILLEMARS

**EXCLUSIEVE
KLEDING
EN MODES**

MAATKLEDING

**OUDEGRACHT 118
UTRECHT
TEL. 030-231 01 74**

Het is tijd voor inspiratie.

De Rabobank heeft iets met kunst en cultuur. Eerlijk gezegd: we zijn er gek op. En onze smaak is al even breed als die van u. Popmuziek of klassiek, Cobra of impressionisme, vaandelzwaaien of klootschieten, het is ons allemaal even lief. Daarom krijgen heel veel verschillende evenementen onze steun. En u krijgt met de Europas van de Rabobank 50% korting bij meer dan 450 musea. Want we willen graag dat iederéén kan genieten van kunst en cultuur.

Het is tijd voor de Rabobank.



Rabobank